

SZÁLKAI TAMÁS

„Az ügyes-bajos emberek dolgában való végezek”

A nagyrabéi községi bíróság esetei

1781–1822*

(Forrásközlés)

1. Nagyrábé – település a szakirodalom és a források tükrében

Nagyrábé község ma Hajdú-Bihar megye – Békéssel határos – délnyugati részén, a Nagy-Sárrét nevű tájféldrajzi kistájon fekszik. Határa, amely korábban nádas-mocsaras ingovány volt, a 19. század második felében lezajló lecsapolások és árvíz-mentesítések során nyerte el mai formáját. A táj természeti jellemzői alapvetően meghatározták az itt élő népesség életmódját, amelyet a korabeli források is tanúsítanak. A szülőföldjéhez szorosan kötődő lakosság saját múltja megismerése iránti igényét jelzi, hogy rendszeresen jelenik meg helyben – történeti eseményekkel is foglalkozó – periodika,¹ de emellett több helyismereti munka is segíti Nagyrábé évszázadainak felelevenítését.² A település történetét újabban is feldolgozták, egyike volt ugyanis azon száz településnek, amelynek a „100 magyar falu könyvesháza” sorozat külön kötetet szentelt.³

A Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltárában őrzött községi iratanyagok mennyisége erősen változó, de általánosságban elmondható, hogy az elmúlt évszázadokban – de különösen a II. világháború eseményei kapcsán – hatalmas mértékű iratpusztulás történt.⁴ Ennek következtében a fennmaradt dokumentumok nagyobb jelentőségre tesznek szert, különösen, ha olyan típusú iratokról van szó, amelyek más települések esetében gyakran elpusztultak vagy elkallódtak.

---

*A tanulmányt közli a megjelenés alatt álló Nagyrábé múltja, jelene és jövője című kötet is. Szerk.: BAKÓ ENDRE, BOGYA PÁL ÉS KORPONAI SÁNDOR. Nagyrábé, 2016. 8–36.

¹Nagyrábéi Hírek.

²Nagyrábéi falukönyv 1–3. stb. a kötetek online is elérhetőek a Nagyrábéi Baráti Kör és Egyesület honlapján: http://www.rabeicivilek.hu/?module=news&fname=kiadvany_konyvek (a letöltés ideje: 2015. március 17.).

³Amellett, hogy a történeti fejezetek igényes szakmaisággal készültek, hátrányukra válik, hogy hiányzik belőlük a jegyzetapparátus (csak tájékoztató jellegű forrásfeltüntetés található a kötet végén), ami a kötet szerkesztési elveiből adódik. *Nagyrábé. Száz magyar falu könyvesháza.* Szerk.: RADICS KÁLMÁN. Bp., 2002.

⁴*A helytörténetírás levéltári forrásai.* Szerk.: KOMORÓCZY GYÖRGY. Debrecen, 1972. 326.

Nagyrábé feudális kori levéltári forrásai öt kötetbe foglalva maradtak fent: az elsöben tanácsülési és részben bírósági jegyzökönyvek (1781–1823); kettöben currentalia-k, azaz felsöbb hatósági körlevelek (1816–1835, 1854–1858); egyben különbözö számadások (Beöthy-uradalom, föbírói, mészárszéki, forspont feljegyzések); valamint egyben a község úrbéri összeírása szerepel (1848).⁵

Ezek közül külön figyelmet érdemel az első, ami a közgyűlés különbözö határozatai mellett, majd fél évszázad helyi büneseteit is rögzítette.⁶ Értékét emeli, hogy ilyen jegyzökönyv⁷ Hajdú-Bihar megye községeit tekintve csak néhány esetben maradt fent.⁸

2. A falusi bíróság működése Nagyrábén

A falu, mint közösség kialakulásától kezdve termelési és igazságszolgáltatási egység is volt. A helyi öngazgatás szerves velejárója volt a községi bíráskodás, ahol a döntéshozatalban a „falu füstjén” kezdetben az egész közösség részt vett. A falusi bíró joghatóságára utalnak a Várad-i regestrum egyes esetei, amelyekből kitűnik, hogy a falubeliek, vagy idegenek magántulajdonát megsértők ne maradjanak büntetés nélkül.⁹ A fennmaradt töredékes középkori források megerősítik azt a nézetet, hogy az ország területén számos helyi szokásjog érvényesült, amit a 16. század elején Werböczy István is rögzített Hármaskönyvében.¹⁰ Az európai államokban kialakult a falu „kollektív felelősége,” ami Magyarországon is ismert volt, a bírának – elmarasztalás terhe alatt – kötelességükben állt üldözni a saját településükön elkövetett bűncselekményeket.¹¹ A „falu füstjén” polgári és büntető ügyeket is tárgyaltak, de az illetékességet nem ügytípusok szerint, hanem a kiszabható bírság mértékével szabták meg, ami sokáig 1 Forint volt, s csak a reformkori törvények emelték 12 Forint értékre.¹²

---

⁵Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára (a továbbiakban: MNL HBML). V. 654/a. Nagyrábé nagyközség iratai. 1–5. k.

⁶MNL HBML V. 654/a. 1. k. a továbbiakban Jegyzökönyv = Jkv.

⁷Latinul protocollum, a korabeli szóhasználatban magyaros alakban: protokollum.

⁸A nagymérvű iratpusztulást mutatja, hogy pl. Kismarja szabadalmas város viszonylag épen maradt levéltárában a magánosok egymás közti ügyei és a tanúvállalási jegyzökönyvek tíz kötetnyi mennyiséget tesznek ki. MNL HBML V. 637/a. 15–35. k.

⁹Várad-i Jegyzökönyv – Regestrum Varadinense (1208–1235). Szerk.: SOLYMOSI LÁSZLÓ ÉS SZOVÁK KORNÉL. DVD-ROM. Bp., 2009.

¹⁰WERBÖCZY ISTVÁN: *Nemes Magyarország szokásjogának Hármaskönyve*. III. Rész 25. Cím 1 §. Elérhető a Szegedi Tudományegyetem honlapján: http://www.staff.u-szeged.hu/~capitul/analecta/trip_hung.htm (a letöltés ideje: 2015. március 17.).

¹¹BOLLA ILONA–HORVÁTH PÁL: *A középkori faluközösség, mint a feudális bíráskodás eszköze*. In: Tanulmányok a falusi közösségekről. Szerkesztették: BOLLA ILONA, CSIZMADIA ANDOR, DEGRÉ ALAJOS, HORVÁTH PÁL. Pécs, 1977. 5., 9.; ECKHART FERENC: *A falu füstje*. Jogtudományi Közlöny 1952. 6. sz. 263.; WELLMANN IMRE: *Közösségi rend és egyéni törekvések a 18. századi falu életében*. Történelmi Szemle 1980. 3. sz. 418–419, 426–429.

¹²Az 1836:XX. és az 1840:IX. törvénycikkek. Forrás: 1000ev.hu (letöltés ideje: 2015. március 5.)

A fennmaradt tanácsülési-bíróági jegyzőkönyv alapján az alábbi megállapításokat tehetjük a községi bíróság működésével kapcsolatban. Nagyrábén a jogszokásnak megfelelően a földesúr által állított több¹³ jelölből a lakosság „többségi votummal” választotta a bírót és a további tisztviselőket.¹⁴ Az ítéleteket a közösség által választott elöljáróság,¹⁵ azaz a *communitas* nevében hozták meg.¹⁶ A „törvényszék” ülései nem különültek el élesen a „közönséges tanácsülések”-től,¹⁷ hiszen gyakorlatilag mindkettőn ugyanazok a választott elöljárók vettek részt, de a 19. század elejétől már külön törvénybíró is választottak.¹⁸ Bizonyos esetekben – nagyobb kihágások esetén – az ügynevezett ispáni szék (spanális gyűlés) Nagyrábén is összetült.¹⁹ A „józan” ítélet meghozatala érdekében az üléseket 1785-től kezdve megszerezte csak délelőtt lehetett tartani.²⁰

Eleinte mindkét ülés jegyzőkönyveit folyamatosan, egymás után rögzítették, s csak 1801-től kezdve, néhány évig vezették külön-külön.²¹ Maguk a jegyzőkönyvek valójában a törvényszéken keletkezett feljegyzések másolatait tartalmazzák,²² amelyek csak kivonatok, a tanúvallomásokot külön jegyezték le.²³ Egy 1815-ben hozott vármegyei statútum értelmében 1816 áprilisától a jegyzőkönyvekhez tartalmi mutatót kellett csatolni, ami el is készült (Mutató Tábla).²⁴

¹³A szakirodalomban három jelöltet említenek, Nagyrábén 3-5 főt jelölt „az uraság képében” az uradalom ispánja. Pl. Jkv., 69a., 72a., 75b. stb.

¹⁴„Nagyrábé helysége elöljárói és a közönséges lakosok jelenlétekben Nagyságos Nemzetes Szilvay János számtartó úr praesidiuma alatt, jelenlétében ispány Szabó György uramnak, közönséges és megegyező akarattól elöljáróknak választattak...” A hivatalt viselőknak esküt kellett tenni. Jkv., 19b., 6a.

¹⁵Az évente választott tisztviselők a bíró mellett: a nótárius, vagyis jegyző; két kisbíró; a beszállásolt katonákkal kapcsolatos ügyek intézésére: „katona bíró”, vagy „német bíró”, változó számban esküdtek; 4-5 ármás, vagyis fegyveres; vezetőjük az ármások hadnagya; mezőkerülő. Ld. évente a Jkv. vonatkozó oldalait.

¹⁶Pl. „*Deliberatum est in possessione N.Rábé per communitas*” ~ ítéltetett Nagyrábé községben a *communitas* által. Jkv., 13a. Az uradalom 1788-ban a település lakosságárányához viszonyítva határozta meg esküdteket számát, Nagyrábén ezentúl 10 személyt választottak erre a tisztre. Jkv., 19a.

¹⁷Egyes években a jegyzőkönyv is a „tanács gyűlésben” meghozott ítéleteket említi. Úgy látszik, hogy az elöljáróság sem törekedett az ülések megnevezésének megkülönböztetésére.

¹⁸Jkv., 29b.

¹⁹Ezt azonban csak alkalminak tekinthetjük. Jkv., 120b. Jkv., 120b.

²⁰„*Főszolgabíró Tekintetes Pongrácz György úr mandatum [parancsa], s meghagyása ez: hogy sem itt, sem más helységeken oly forma gyűlés ne legyen délután, amelyben vagy törvényt szolgáltatnak, vagy valami dologról attestátumot adnak.*” Jkv., 12b.

²¹„...ezen protocollum felől az a rend tétel, hogy ennekutána a restaurációnak [tisztújításnak] beírása után nem egyéb, hanem a tanácsnak esztendő által léjendő végezései, vagyis az ügyek eligazításai” következzenek, külön [későbbi oldalszámon kezdve] részbe kerültek a „testamentomtételek [végrendeletek], *divisionálisok* [osztályos egyezségek] és egyéb emlékezetre méltó dolgok” és külön részben jegyezték fel a szerződéssel évente megfogadott „*conventionatus*”-okat: csikós, gulyás, kondás stb. Jkv., 29b.

²²Erre utalnak a másoló bejegyzései az időrendileg rossz helyre került ügyeknél. Pl. Jkv., 44b.

²³A korabeli szóhasználatban ezeket az ügyeket sommás pereknek nevezték.

²⁴Jkv., 156a.

„Az ügyes-bajos emberek dolgában való végezések”²⁵ révén a mindennapi élet számos mozzanata felvillan: egyszerű lopás, veszekedés, vagy a falu vezetésének szidalmazása éppúgy előfordul bennük, mint a kocsmai verekedés, betörés, vagy akár paráznaság is. Ezek az esetek – még ha a források töredékesen is maradtak fent – alkalmasak a korabeli Nagyrábé mindennapjainak felelevenítésére a ma már nem mindennapinak tűnő, de az akkori élet hétköznapijaihoz szervesen hozzátartozó történetek rögzítése révén. Ezekben olykor nem is a maga a *cselekmény* az érdekes, hanem a *körülmények*, amelyek rávilágítanak számos életkörülményre.²⁶ Az ügyek a vizsgált időszak kezdetén viszonylag egyszerűek, az idő előre haladtával találkozni csak bonyolultabb esetekkel. Az ítéleteket áttekintve látható, hogy a döntésekben megjelenik a bírói mérlegelés, amelynek során a szociális helyzet (gondozza idős szüleit, nyomorék testvérét), az életkor (gyermekkor; vagy idős ember testi fenyegetését pénzbüntetésre változtatja), első elkövetés (csak szóbeli figyelmeztetés) figyelembe vétele tapasztalható. Az ítéletekben többször hangsúlyozzák, hogy az ügyeket „barátságosan” igyekeznek lezárni, azaz a cél a felek kibékítése.²⁷

Itt kell megjegyezni, hogy a református lelkészek által vezetett anyakönyvekben feljegyzett „Nomina p[ro]nitentium”, tartalmazza az egyházkövetők neveit, s az 1764–1824 közötti évekből felsorolja a káromkodás, paráznaság, gyanús társalkodás, lopás és egyéb megbotránkoztatásra okot adó helyi eseteket.²⁸ Ezek azok az ügyek, amikben a vétkesek önként vállalták fel tetteiket és vallották meg az egyház színe előtt, függetlenül attól, hogy bíróság elé került-e az ügy.²⁹

A jegyzőkönyvből válogatott forrásokat az alábbi témák köré csoportosítva közlöm:³⁰

- I. Általános erkölcsi normák áthágása
- II. „Közbátorság és falu rendje” megsértése
- III. Tulajdon ellen elkövetett bűncselekmények
- IV. „Rútul megkisebbitette szabad nyelvével” A patvarkodás esetei

---

²⁵Jkv., 55b.

²⁶Csak néhány a példa kedvéért a teljesség igénye nélkül: falu közösségi rendje – pl. délelőtt zárva a csapszék, a friss húst a mészárszéken ellenőrzik; népesség összetétele – van cigány, oláh és zsidó lakó; szokások – ünnepnapon munka tilalma, kedves keszkenőjét viseli a férfi; használati tárgyak – pl. vasvilla stb.).

²⁷Pl.: „ezen tanács a megegyezését a perlekedő feleknek legelső kötelességeknél tartván.” Jkv., 35b.

²⁸A vétkesek vagy a pap házánál, vagy a presbitérium előtt, vagy vasárnaponként a templomban követték meg az egyházat. Lásd részletesen POKOLY JÓZSEF: *Az erdélyi református egyház története, V. kötet*. Bp., 1905. 115–116. A nagyrábéi egyházkövetők névsora: MNL Országos Levéltára. Mikrofilm adatbázis, A2368 tekercs. 331–336.

²⁹Pl. II. József rendelete értelmében 1783-tól az önként poenitentiát vállaló megesett nők mentesültek a polgári büntetés alól.

³⁰A csoportok kialakítása nem pusztán jogi elvek alapján történt, annak ellenére, hogy némelyik jól körülhatárolható bűncselekményi kategóriát képez. Az ügyek besorolása a tényállások többrétűsége folytán olykor igen nehéz volt, ilyenkor az általam vélt helyre illesztettem a forrást.

- V. „Bírák uraimékat mocskolta” Előljárók vádolása
- VI. Birtokviták
- VII. Testi sértés, gyilkosság vádja
- VIII. „Gyanús társalkodást gyakorlók” és paráznák

Ítéletek, büntetések a nagyrábéi előjáróság jegyzőkönyvéből

A források közléséről

A szövegben előforduló földrajzi és személyneveket eredeti formájukban közlöm, a központozást azonban a mai helyesírási szabályoknak megfelelően használtam, mivel eredetileg nem mindig szerepelnek, vagy használatuk következetlen. Az ítélethozatalok idejét a ma elfogadott alakban használtam, az idézett bejegyzésekben előforduló dátumjelöléseket azonban eredeti formájukban hagytam. Az értelemzavaró betűfelcserélődéseket, elírásokat, mondatközi nagy kezdőbetűket jelölés nélkül – a helyesírás szabályai szerint – javítottam, ugyanakkor a kor hangulatát és a nyelv „ízességét” tükröző bizonyos szavakat betűhív formában hagytam. A szöveg jobb megértéséhez szükséges kiegészítéseket szögletes zárójellel jelöltem, az idegen és a ritkán, vagy már nem használatos szavakat első előfordulásuknál lábjegyzetben oldottam fel.

Források

I. Általános erkölcsi normák áthágása

Az általánosan elfogadott viselkedési szabályok megsértőit: a káromkodókat, a közösséget „botránkoztatókat”, akik vétkeiket általában maguk is elismerték, kisebb – a továbbiakra nézve visszatartó erőnek vélt – büntetésekkel (testi fenyítés és pénzbírság) sújtotta a bíróság, ennek ellenére gyakori előfordulásuk végig megfigyelhető a jegyzőkönyvben.

*1781. szeptember 25.*³¹

Ifj. Székely Mihály az Úr Istennek Szent nevét adta teremtette mondásokkal káromlotta, azért büntetése léssen 12 pálca.

Hasonlóképpen lévén dolga [a] gulyás Herpai Jánosnak, ő is szenved 12 pálca ütéseket.

*1781. október 19.*³²

Minthogy a keresztyén valláson lévők az Isten parancsolatja szerint a Szentháromság Istennek nevére szoktak megeskettetni mind a hivataloknak viselésére,³³ mind egyéb állapotokra. E szerint Fekete Mihály ökegyelme kötelezte magát az esküdti hivatalnak viselésére, azért mikor helységbeli bíró uram hitta a

---

³¹Jkv., 5b.

³²Uo.

³³Hivatali esküt tesznek.

gyűlésbe, nem illett volna azt mondani: „*Inkább pápistává leszek, mintsem a gyűlésbe menyjek,*” amellyel fel tette, hogy a romano catholicusok³⁴ szabad utat adnak a vétkezésre, s a maga hitit is láttatik majd semminek állítani, azért marad [büntetése] 1 Forinton. A katonák gazdáját³⁵ sem kellett volna azzal kisebbiteni: „*Csak olyan, mint a mályvabokor!*”, mert az is hittel szolgáló személy,³⁶ hanem ha valami praentensioja³⁷ volt rajta, kereste volna törvényesen, ezért is marad [büntetése] 1 Forinton.

1781. szeptember 25.³⁸

Jóllehet nagyon öreg, Katona Mihály azzal menti magát, hogy az elmúlt karácsonyi innepeknek nem második, hanem harmadik napján vágta a nádat, azt sem tovább, hanem mihelyt Varga János megszólította: „*Mit csinál?*” - azonnal félbehagyta [a munkát]. Mindazonáltal mivel még ez ideig [a] reformata³⁹ anyaszentegyház a három sátoros innepeknek mind a három napját megülte, hogy azon cselekedetével azon szent innepi napot megrontotta, s másokat is megbotrántoztatott azon cselekedetével, szenved 6 pálca ütéseket.

II. „Közbátorság és falu rendje” megsértése

A rendzavarókat és csendháborítókat, a „lármázókat”, valamint az uradalmi⁴⁰ és vármegyei szabályokat megszegőket, a „garázdákat” tettük súlyától függően büntették. A visszaesőket reversalis, azaz kötelezvény tételére kötelezték, amelyben megjavulásukra tettek ígéretet.

1786. december 26.⁴¹

Ványai István, Rátz Sámuel és András, Tarpai János reversalisa:

„*Mi alább írtak adjuk ezen reversalis levelünket arról, hogy magunkat azon rossz erkölcsből, melyből mindez ideig léteztettünk és éltünk, megjobbítjuk és jobbra hozni igyekezünk, senkivel senkivel sem versengünk és nem civakodunk, sőt békeességben élni istenesen mindenekkel igyekezünk. Hogyha pedig ezen fogadásunk ellen quo casu⁴² cselekednénk, azonnal legelső rossz magunk viseletével mint rossz erkölcsű és féktelen természetű embereket bírák uraimék főszolgabíró úr kezéhez szabadon tetszések szerint elküldhetnek. Mely fogadástételünk hogy állandóbb és hitelesebb lehessen, tulajdon kezünk keresztvonásával roborált⁴³ reversalisunkat kiadtuk.*

*Signatum,*⁴⁴ Nagyrábé, die 26a Xbris 1786.

---

³⁴Római katolikusok.

³⁵Ármás hadnagy, a helyi fegyveres vigyázók vezetője.

³⁶Felesküdt tisztviselő.

³⁷Követelése.

³⁸Jkv., 5b.

³⁹Református.

⁴⁰Az uradalom „hírével” lehetett pl. adásvételi szerződéseket kötni.

⁴¹Jkv., 16b.

⁴²Ti. ténylegesen.

⁴³Megerősített.

⁴⁴Kelt.

Ványai István X vonása
Rátz Sámuel X vonása
Rátz András X vonása
Tarpai János X vonása”

1788. március 5.⁴⁵

Ványai István és Rátz Sámuel reversalisának részlete:

„..... azon két rendbeli gonosz cselekedetet..... sehol is, annyival inkább csapszékbe borozás közben nem újítom, mind a verekedésből, civakodástól magunkat teljes erővel megoltalmazzuk, minden embereket becsületbe tartunk, senkivel ujjat nem húzunk...”

1803. június 7.⁴⁶

Méltóságos uraság NagyRábéi csaplárosának, Dajka Mihálynak Nagy János ellen való az a panasza, – hogy a közelebb múlt csütörtökön nappal bément a csapszékbe, noha tudta, hogy senki nincsen: sem a csaplár, sem a csaplárosné, sem más vigyázó – a csapszékbe, elővételre és végeztetett.

Ámbár a csapláros Dajka Mihály azt tartja, hogy nem hagyta záratlan az ajtót – de hitet nem mond mégis rajta, s nem is tudja bizonyítani, hogy bészárta volna –, és ámbár nem állítja, hogy Nagy János meglopta volna, s eszerént kárnak megtérítésére nem ítéltethetik. Mindazáltal, minthogy vannak tanúk, akik hitek alatt vallják, hogy a Nagy János hallatára megmondották, hogy nincs a csapszékbe a csaplár, ha szinte tátva-nyitva lettek volna is a csapszéknek ajtaji, nem szabad vala abba bémenni. És minthogy azt mégis merészlette cselekedni, sőt, le is ült abban, s másoknak is mondotta, hogy: „*ihatunk, ha tetszik, akármennyit, mert nincs csaplár.*” Ezen törvénytelen vakmerőségéért 24 pálca elütésének elszenvedésére ítéltetett, de tekintetvén a maga és más becsületes embereknek sűrű esedezéseken kívül kiváltképpen azt, hogy már öregember, a megírt testbéli büntetésnek 12 Rénes Forinttal⁴⁷ való felváltása megengedett.

1808. március 17.⁴⁸

Az 1808^{ban} 17^{ik} Martius, ispány Vágó János úr spanalis szék⁴⁹ tartván a bírakkal. 1°.⁵⁰ Ugyan Gyenge András Váradi lakos és Pálfi Tódor a Rábéi csíkászokon⁵¹ a másnak eladott csíknak árát kívánják és hogy ezután a contractus⁵² megtartasson.

Az 1^{sőre}. A felperesek Gyenge András és Pálfi Tódor nem bizonyítván, hogy a Rábéi csíkászok, akikkel alkujok lett, az alku ellen cselekedtek volna, Rátz János, akire bízták a vigyázást, megkérdetvén, senkit se tudott előadni, akit abban ért

---

⁴⁵Jkv., 17a.

⁴⁶Jkv., 43b–44a.

⁴⁷Rénes, másképp Rajnai Forint.

⁴⁸Jkv., 67a.

⁴⁹Ispáni törvényszék.

⁵⁰Primo = először.

⁵¹A csíkkal fogására szakosodott halászok.

⁵²Szerződés.

volna, hogy más szatócsnak⁵³ adott volna csíkot, azért a Rábéi csikászok ellen tett panaszok helytelennek vétetik. Minthogy pedig a csikászok a contractustól elállani kívánnak, egyrésztől azért, hogy helytelen vádakkal éltek a szatócsok ellenek, másrésztől azért, hogyha egy-két fertály akó⁵⁴ csíkjok kerül, abból nem vehetnek mindjárt hasznot, [mert] csak akkor van a szatócsoknak ide jövételek, midőn felesen⁵⁵ van a fogott csík és nagy szükségük lévén idejében nem könnyíthetnek magokon. S most, midőn [a csikászok] azt kívánták, hogy adjanak száz Forintot, amelybe midőn 1 vagy 2 fertály akó kerül, arra a szatócsok nem állottak. Különben ezekre nézve és arra nézve is, hogy a contractus nem előljárók előtt készült, mindenek felett pedig azért, hogy az instantiában⁵⁶ fel pénznek említettett 30 Rénes Forint, nem pénzkint, hanem mind pálinkában, iccénként⁵⁷ méretett ki a csikászoknak, mely a méltóságos uraság földesúri jussának sértésével – s büntetést érdemlő módon – történt, a contractust, mint hibás fundamentumon⁵⁸ épült, erő nélkül valónak ítéltetett. A felperesek apelláltak, mely megengedtett.

*1808. július 11.*⁵⁹

1°. Kasza Péter Bajomi, a csapszékéből égő pipával jött az utcára.

Az 1^{öre}. Helység kisbírája az utcán dohányzáson érvén, 20 pálcával büntettetik.

*1817. április 12.*⁶⁰

Tiszai István megvallván, hogy Húsvét hete keddjén setét este az Herpai János és Sz. Dajka János házok körül két ízben lőtt puskával. Ez lövés pedig száraz és szeles időben esett, s tanúvallás szerint tűz maradt, úgymint tüzes tapló a nádkerítéshez közel. Bent az helyiségben nem is volna [szabad] a tekintetes vármegye statútuma tiltása szerént semmi időben is lövöldözni: [ezért] büntettetik 25 bottal. Mósik András pedig, aki ugyan nem lőtt, sőt ellenezte a lövést, de azért hogy akkor társaságába volt Tiszai Istvánnak, s a Jakab János házába is lement azzal az hol esett a második lövésre a puska megtöltése, szenvedjen 12 bot ütést. Ugyanannyival büntettetik L. Pap András is, azért hogy a puska őtőle került Tiszaihoz és amíg nála volt, ő is lövöldözött azzal a gyepen az ott játszó személyek körül, azonban azon puskát alattomban hozta Bárádról.

*1819. április 12.*⁶¹

1819^{ben} április 12^{ikén}, főbíró Elek Mihály és minden esküdt társai együtt ülésekben rendeltetett: a KissRábéi pusztán előljárók adása és kimutatása nélkül nem szabad lévén senkinek földet fogni. Rátz Miklós, Török János és Szűts Mihály mégis maguknak annyi hatalmat vettek, hogy ámbár mindaz 3 fordulóban sorsokhoz képest

---

⁵³Kiskereskedő, boltos.

⁵⁴Negyed akó. Ūrmérték jelzése. Egy akó = 51 liter.

⁵⁵Ti. félig.

⁵⁶Kérelem, folyamodás.

⁵⁷Ūrmérték, 1 icce = 0,85 liter.

⁵⁸Alapon.

⁵⁹Jkv., 67b.

⁶⁰Jkv., 101b–102 b.

⁶¹Jkv., 110b.

ki van adva földjök és az előljáróktól még csak nem is kérvén, bátorkodtak földet fogni szántani, s bévetni. Ezen rendetlenségekért a fogott földtől eltiltatnak, s a magnak és munkának megtérítése nélkül, azon vetések az ekklézsia⁶² részére fordíttatnak.

1822. november 2.⁶³

1822^k esztendőben november 2^{ikán}, fő bíróságában Bilintsi Györgynek, spanális széket⁶⁴ tartván, itten bárándi ispány Vágó János úr [jelenlétében], annak alkalmatosságával a rábéi korcsmában verekedett, az utcákon széjjel kavargott, lármázott, kapukat bottal veregetett, – s ki az utcán, ki a korcsmában, ki pedig más egyéb helyen – káromkodott, a KisRábéi csárdánál éjjel a szilvát szállító utassal illetlenül bánó legényeknek, annál fogva, hogy vétkek terhesebb, vagy kevesebbeknek találtatott, következő módon rendeltetett büntetés.

Az utcán éjjel kavargott, lármázott és némelyek közülük káromkodottaknak büntetésül ítéltetett botütés: Elek Andrásnak 12, Elek Péternek 12, ifj. Parti Bálintnak 12, ifj. Mósik Péternek 24, Székely Péternek 24, Tolnai Sándornak 12, Sójom Istvánné fiának 12, Szilágyi Sándornak 12, Pálfi S. Sándornak 6 botütés, Pálfi István 24 botütéssel büntettetik, azért, hogy Sz. Dajka Jánost a csapszékben ütötte, haját cibálta, Rác Andrásnak is az helység házában hajába ragadt, a vasat a lábáról leverte, a lakatot eltörte, káromkodott, ellódult az árestomból.⁶⁵ A lakat árát is megadja. Sójom Sándor a mézáróssal lett illetlenkedésért, a KisRábéi csárdánál éjjel a szilvás embernek szekerenél izgágalkodottakkal létere 18 botütés szenvedésével büntettetik, szintúgy a KisRábéi csapszéknel éjszakára megszállott szilvát szállító szegény és vidéki emberrel minden felett illetlenebbül bánó ifj. Elek Bálint (mostan Somogyi András szolgálja) büntettetik 24 botütéssel.

III. Tulajdon ellen elkövetett bűncselekmények

A viszonylag nagy számban előforduló kisebb-nagyobb lopások és egyéb károkozások ügyeiben – amelyek a köz- és magántulajdont egyaránt érintették – az ítélelhozatal a kár megtérítésére, a megegyezésre és a felek békítésére irányult.

1781. szeptember 25.⁶⁶

Az öreg Juricskai István és Barcsai István szolgálja, Gyurka, tolvajnak mondották Barcsai Istvánt, de a sententia⁶⁷ kimagyarázás előtt békességre mentek és megkövették Barcsai Istvánt.

⁶²Egyházközség.

⁶³Jkv., 120 b.

⁶⁴Ispáni széket.

⁶⁵Áristom, árestom = fogda. A „helység házán” kialakított cella.

⁶⁶Jkv., 5b.

⁶⁷Ítélet.

1781. november 30.⁶⁸

..., akiknek⁶⁹ fiai a Karajos István malacába a vasvillát beléverték, törvény előtt önként felvállalták, hogy olyan forma malacot vesznek helyette.

1790. december 21.⁷⁰

Anno 1790 die 21^a Xbris. Fekete Mihály és Turutzkai Péter gyermekek a pinceház ablakát vasárnapi napon reggeli templom alatt bétörvén, s az csaplárosoknak pénzét, mintegy hat márvást a borszéknek fijából⁷¹ eltolvajolván (ut sub A. protocoll fragmenti),⁷² minthogy gyermekek voltak, Szilvay János számtartó úr jelenlétebe 12 virgácsnak szenvedése után esetek alól felszabadítottak.

Sólyom András
főbíró

1791. május 29.⁷³

Dajka Mihály ifj. Gál István és Kövér Péter a csapszék ház ablakát bétörvén, mint a magok vallása bizonyítja: a csaplárnak 7 Forintokból álló pincébe letett és a hordók közé eldugott pénzét felkeresvén ellopták és bort amennyit akartak annyit ittak, s magokkal el is vittek (ut sub A. protocoll fragmenti kitetszik). Mely cselekedetért dominális törvényszék⁷⁴ eleibe béküldették, s cselekedetek jutalmát mint Váradon, mind idekinn facie loci⁷⁵ a tekintetes törvényszéknek rendeléséből 24 pálca szenvedésével elvették.

Főbíró Sólyom András

1804. augusztus 8.⁷⁶

Anno 1804. 8^a Augustus, ispány nemzetes Vágó János úr elől ülése alatt⁷⁷ tartott gyűlésben felvétellett Herpai Pál afelől való panasza, hogy amidőn bíró volt, szénát kölcsönzött tőle a communitás oly móddal, hogy azért azon nyáron úgymint Anno 1800. hat csijje⁷⁸ szénát fog érte adni, de sem azon nyáron, sem azóta meg nem adódván, annak megadattatását kéri.

Minthogy tavaly adódott egy csijje, amint maga is recognoscálja⁷⁹ Herpai Pál, és eszerént csak öt csijje lehetne már praetensióba, de a communitás részéről is emléttetnek olyan széna [be]takar[ít]ásai a communitás fűvéből Herpai Pálnak, amelyek felől azt vélték bírák uraimék, hogy az a kérdésben lévő szénának

---

⁶⁸Jkv., 5b.

⁶⁹Hiányoznak a nevek. Mivel másolati könyvről van szó, ez vélhetően másolási hiba következménye.

⁷⁰Jkv., 21b.

⁷¹Fiókjából.

⁷²Ahogy a jegyzőkönyv csatolmánya A/ alatt [bizonyítja].

⁷³Jkv., 22b.

⁷⁴A földesúr bírósága (úriszék).

⁷⁵A „helység színe” előtt, vagyis nyilvánosan.

⁷⁶Jkv., 53a.

⁷⁷Ti. elnöklete alatt.

⁷⁸Csihe, csije = kis térfogatú szénarakás.

⁷⁹Elismeri.

depúrálására⁸⁰ takarta. Azonban ispány úr a megegyezést mindenik félnek javallván, egyezés szerént is termináltatott⁸¹ a dolog: hogy ezen az idén a communitás szénájából adódik Herpai Pál uramnak három [azaz] numero 3 csijje széna, amelyben megnyugodott Herpai Pál is.

1805. október 18.⁸²

...
3°.⁸³ Curátor⁸⁴ Sz. Pete János panaszolja, hogy Kalmár János a templomhoz hordott homokból hír nélkül alattomba vitt a házához, azért megfeddvén Kalmárt, még neki állott feljebb. Azzal is bátorkodott kisebbíteni a curátort: „*már azzal eszi kend a kenyerét, hogy itt a templom körül vizsgálódik.*”

3um.⁸⁵ Az homokhoz hír nélkül lett nyúlásért 12., a gyalázásért is viszont 12 botot szenvedne, hanem öregsége tekintődven, egyik-egyik vétkéért 1 Rénes Forintot, a kettőért pedig 2 Rénes Forintot köteles fizetni. A curátort pedig megkövesse.

1810. január 5.⁸⁶

Tőzsér István, Rábéi Tőzsér Andrásnak fia, Mátyás lakodalmában ellopván a kemencéből a főtt húst, mely által a lakodalmas nép megcsalattatott a vacsora dolgában, büntettetett 12 bottal.

1810. március 24.⁸⁷

1810. 24^{ik} Martius. Kiss Sára Bárandra való leány a Tordai zsidó Salamon Dávid házából az ablakfián kilopván – s nála meg is találtatván – egy szőrből való abrosz forma, azt a ruhát, amellyel a zsidó imádkozás közbe bé szokta magát teréteni, büntettetett 12 korbáccsal.

1821. május 23.⁸⁸

Farnosi János fia Farnosi Jósi, a Rábéi iskola rector⁸⁹ Tóth Sándor uram szolgája, nevezett rector úr pénzének a ládájából nem egy ízben tett lopását, borért, pálinkáért, pitykékért való fordítását [a] lopott pénznek megvallván, úgy azt is, hogy Pete András házától kést, villát is lopott ezen gonoszkodásiért büntettetett 12 vesszőütésnek szenvedésére.

⁸⁰Lerovására.

⁸¹Elintéződött.

⁸²Jkv., 58a.

⁸³Tertio = harmadszor.

⁸⁴Egyházi gondnok.

⁸⁵Tertium = a harmadikra.

⁸⁶Jkv., 72a.

⁸⁷Jkv., 73b.

⁸⁸Jkv., 118a.

⁸⁹A nagyobb gyermekek tanítója, iskolamester.

1822. november 2.⁹⁰

Ványai András, Dajka Sándor mostan a mészáros dolgában lévén előadva, s magokat azzal, hogy a serpenyőben éjjel a helység házához felhozattott főtt húst, minek előtte végbe vitetett volna azon húsnak megvizsgálása, engedelem nélkül elvitték, s magokat ezen elvitelével tanúkká tették, fejenként úgy büntettetnek, hogy Ványai András 18 botütés alá rendeltetik, Dajka Sándor pedig 30 botütés alá esik, minthogy a Rátz Mitru – volt rétszentmiklósi kerülő – megverése dolgában tartatott spanalis széken megítéltetett több társaival, Dajka Sándor is testbeli büntetés alá rendeltetett, de elvonván magát, Dajka Sándor azon spanális szék előtt való megjelenéstől, azon idő óta mindez ideig fennállott exequálatlanul⁹¹ ő reá nézve a spanális szék ítélete. A mészáros által előneveztetett juhcombnak, egy juhból került egész tüdőnek, májnak és szívnek árát is, úgymint 7 fontnak⁹² árát per 5 Xr.⁹³ fizessék meg.

IV. „Rútul megkisebbítette szabad nyelvével” A patvarkodás esetei

Hamis vád és becsületsértés fennállása esetén is elsősorban a békéltetésre törekedtek a bírák. Az ok nélküli vádaskodásért és a rágalmazásért – kibékülés sürgetése mellett – pénzbírság, vagy testi fenyítés járt, visszaesés esetén a településről való kitiltást helyezték kilátásba a bírák.

1781. október 26.⁹⁴

Patai Andrásné hamis vádakkal illette a bárándi kántor feleségét, amit több tanú is igazolt, ezért 12 korbácsütéseket kapott és meg kellett követnie a sértetteket. Azt is kilátásba helyezték, ha ezután mégis ilyet csinálna a helységből is ki nem kéntelenítettik.

1781. november 30.⁹⁵

Juhász Jánosné igaz ok nélkül Fejér Andrásnéat tolvajnak mondta, az eltévedt keszkenőjéért. Fejér Andrásné ezt megtudván előadta 1 Forintig. Most pedig ott vádaskodik, ahonnan a kendő előkerült. Valójában Karajos István unokája hajnalban az udvaron találta meg, s azt hitte nagyanyjáié, ezért bevitte a házba. Mikor megtudta, hogy Juhászné a keszkenőt keresi, ezért visszaadta. Juhászné ezért fizesse meg az 1 Forintot.

Kövér János meggyanúsította 1 Forintig Karajos István unokáját, hogy az övéből tengerit tört. Az erdőkerülő azonban megnézvén a tengerit, hamisnak találta a vádat, ezért Kövér az 1 Forintot fizesse meg.

---

⁹⁰Jkv., 120 b.

⁹¹Végrehajthatlanul.

⁹²1 font = 0,45 kg.

⁹³5 Krajcáronként.

⁹⁴Jkv., 2b.

⁹⁵Uo. 2b–3a.

Rácz István egy sárrétudvari tanúval bizonyította, hogy Vincze Kata őt és feleségét joggal mocskolta, ezért Vincze az 1 Forintot fizesse meg.

1790. december 3.⁹⁶

Anno 1790 die 3^a Xbris. Kalmár János Patai Katát Som Mihály hitvesét k...vának kiáltván mások hallatára, minthogy legkisebb részben is bebizonyítani nem tudta mondását, 12 pálcát szenvedett, s a megbántott felet előttünk megkövetvén, egymásnak megengedtek.

Dajka Mihály
főbíró

1802. május 14.⁹⁷

6^{to.98} Rebők István felesége, Pap Kata – a férjével együtt – panasztétele, hogy Rebők Istvánnét Tót András és annak felesége nagy gyalázatba zavarták azzal, hogy a leányok megrontójának tartják a Váradiné szava után.

Ad 6^{ta.99} Ámbár Váradiné találta mondani, hogy a Tót András leányában – minekutána ő azt meggyógyította – kétszeresen meg van a nyavalya újítva, egyfelől a Varga Mihályné méze által, másfelől a Rebőkknétől került hallal. És Váradinének azon szava után mind maga Tót András, mind s felesége nem csak abban a vélekedésben voltak, hogy a leányoknak egyik megrontója és nyavalyájának megújítója Rebők Istvánné volna, hanem mások előtt is beszéltek, amannak gyalázatával. Mindazáltal egy asszonynek, aki a belső nyavajákat nem látja, fel sem lehet felőle tenni, hogy a belső nyavalyát kitanulhatná, kivált pedig hogy a szerző okát meg tudná [állapítani]. [Az ő] szava után megindulni nem vala méltó, annál inkább annak szava után ilyen nagy vétek cselekedőjének tartani és hírlelni valakit éppen nem vala szabad, s ekképpen Rebők Istvánné Tót András és Tót Andrásné által méltatlanul és nagyon megsértettetnek tartattathatik. De hogy ezen tanács a megegyezését a perlekedő feleknek legelsőbb köteleességeknek tartván, a megegyezést sok ízben javallották és azon javallás mellett rá lett [véve] Rebők Istvánné a megegyezésre és Tót Andrástól, s annak feleségétől felvette a követséget¹⁰⁰ oly feltétel alatt, hogy sem magok, sem házok népe többé a fent írt gyalázó szókat szájokra ne vennék, amelyre kötelezték is magukat. Mert ha affélékkel, vagy akármi becstelenítő szókkal illetnék, ezen mostani dehonestációját¹⁰¹ is megkeresi [rajtuk].

Eszerént Tót Andrásnak és Tót Andrásnének Rebőkknével lévő causája amicabiliter termináltatott.¹⁰² Azonban senki sem vetheti méltán szemére Rebőkknének, mintha benne maradt volna a Váradiné szava után való okoltatásban és rossz hírben, mert az hír minden fundamentom nélkül valónak tarttathatik.

⁹⁶Jkv., 20b.

⁹⁷Jkv., 35a–35b.

⁹⁸Sexto = hatodik.

⁹⁹Ad sextum = a hatodikra.

¹⁰⁰Ti. elfogadta a békülési szándékot.

¹⁰¹Becstelenítését.

¹⁰²Ügye barátságosan elintéződött.

1809. február 10.¹⁰³

Tarpai Ilona reversalisa:

„Alól írt nyughatatlan nyelvemnek másokat ok nélkül mocskoló fecsegéséért már régebben is az helybeli előjárók ítélete alá nem egy ízben voltam idéztetve és a szóbeli dorgáláson felyül az érzékeny szívet megható büntetéseket is méltán méltán reám mérték, mindazáltal az 1808^{ik} esztendőben ismét visszatértem elébbi gonoszságomra, sőt nagyobbra és annyira vetemedtem, hogy ezen helység akkori főbíróját, Elek István uramat még Bajom városában rútol mocskoltam és a mai napon a bírák uraim törvényszéke eleibe is állíttattam, elvetemedésem kemény megbüntetése végett. Hanem hogy sokat tűrő jó férjemet rimánkodásommal még ez egyszer védelmemre hajtottam és az vélem együtt Elek István uramat a keresztyéni megbocsátásra sok kérésünkkel rábírtuk, végre bírák uramék is ezúttal a testbéli büntetéstől ezen magam kötelezése alatt elállottak: hogyha ennekutána akárkit fogok is gyalázni, vagy akárkivel versengeni, minden tanácsgyűlés nélkül a kemény árestom után, csupán maga főbíró uram, vagy képét viselő által is, nem használván semmi mentségem, a piacon korbácsoltassam meg, adván róla keresztvonással erősült ezen írást. Tarpai Ilona, Gyenge János feleségének keze vonása: X”

1810. január 30.¹⁰⁴

Gyenge János Rábén lakos panaszolván felesége Tarpai Ilona ellen, hogy noha ezen a könyvben 1809^{ik} esztendőben 10^{ik} Februarius azt íratta magáról, hogy magát csendes életre kötelezi, és ha versengene, a piacon korbácsoltasson meg, mindazonáltal szüntelen verseng véle, az házból ki utasítja, k...vának, latornak kiáltja, holott legkisebb oka nincsen rá, és kéri azon asszonynak megzaboláztatását.

Ítélet. Az utcán 12 korbács ütést szenved a két oskolabéli gyermekeknek kiállítások és nézések alatt.

1819. december 13.¹⁰⁵

Jakab Mihályné ellen Varga Sándorné panaszt tett, hogy ő neki azt izente Jakabné, hogy ő róla is van rossz hír, mert Juhász Jánosné azt értette, hogy Varga Sándorné boszorkány. Az öreg Juhász Jánosné megkérdezett, hogy mondotta-e Varga Sándorné boszorkánynak. Ki is azt el nem ismerte, ámbár Jakab Mihálynénak vannak tanúi, hogy mondotta légyen Juhász Jánosné Varga Sándorné boszorkánynak. Azonban Juhász Jánosné már most olyan ellankad[t]ságban van mind testében, mind elméjében, hogy a történt dolgairól eszmélkedhetése sincs, sőt a nyáron is már gyengeelméjű volt, tehát hogy Varga Sándorné boszorkánynak mondatott volna, ki nem világosodván, az egymás megkövetések s megbékélés javallódott, melyet meg is cselekedtek.

---

¹⁰³Jkv., 69b.

¹⁰⁴Jkv., 73a.

¹⁰⁵Jkv., 112b.

V. „Bírák uraimékat mocskolta” Elöljárók vádolása

Jól elkülöníthető azon ügyek csoportja, amelyek az elöljárókat, a falu vezetőit érintő becsületsértéseket, hamis vádakot tárgyalta. Ezekben az esetekben is pénzbüntetést, vagy testi fenyítést alkalmaztak, ugyanakkor a megbékélést is sürgették.

1781. október 19.¹⁰⁶

Fekete Mihály megidézttetvén azért, hogy a bíró felől azt mondotta: „*Csak olyan mintha ennek a szilfának beszélne!*” [Erre] napot vett, de törvény előtt ugyancsak békességre mentek.

1782. május 31.¹⁰⁷

Asztalos János minthogy csúfságból mondotta (mint beszédének folyásából kitetszett): „*Jakab világ van most!*” Azért bíró uramat kövesse meg, s szenvedjen hat pálca ütést.

Pap Ferenc Farnasi János uramat ok nélkül becstelenítvén, minthogy törvény előtt békességre kérte és bírta, most [az] egyszer egy Forintig lett büntetése, de hogyha ennek utána valaki ellen bírák uraimék közül akárhol: faluba, csapszékbe, mezőbe, úton, vagy útfélen legkisebb becstelen beszédet szól is akár szembe, akár hát mögé, totius quotius¹⁰⁸ 24 pálcaütés lészen büntetése.

Horváth Istvánné, hogy a hites kisbírókat ok nélkül hamisolta, tanúk által is bébizonnyított, azért szenved 12 korbácsütést.

1782. június 3.¹⁰⁹

Minthogy ifjú Herpai Pál borozás közben nyelvét annyira eresztette, hogy bírák uraimék felől azt mondta: „*Ha két deák gyermeket kiküldöttek volna, különben elosztották volna Szentmiklóson a füvet, mint a bírák elosztották,*” ...Parti Jánosnak pedig ezt: „*Üssön meg az Isten nyila!*” Továbbá adtával és ba...ta lelkével káromkodott... Elsőben is, hogy bírák uraimékat ok nélkül kisebbítette, szenved 12 pálca ütések, másodsor, hogy káromkodott s átkozódott, azért ismét szenved 12 pálca ütések. Azon kívül fű nyilasa,¹¹⁰ rözse nyilasa tőle elvételődik, hasonlóképpen szántóföldje is Szentmiklóson, tudniillik ha az életjét¹¹¹ kitakar[ít]ja belőle.

VI. Birtokviták

Viszonylag ritkán fordultak elő öröklésből, adásvételből adódó viták, melyek középpontjában ház, telek, vagy szőlő állt. A vita eldöntésénél a bírák mérlegelték a felek helyzetét.

¹⁰⁶Uo. 6a.

¹⁰⁷Jkv., 7a–7b.

¹⁰⁸Összesen.

¹⁰⁹Jkv., 7b.

¹¹⁰1 nyilas = 500 négyszögöl.

¹¹¹Ti. gabonáját.

1806. október 30.¹¹²

...

2^{szor}. Rábén lakos ifj. Sólyom Istvánnak mint Actornak,¹¹³ Sólyom János Rábéi lakos, mint Incattus¹¹⁴ ellen malom dolgában lévő pere.

A 2^{ikra}. A kérdésben lévő malom lévén építve az Actor félnek jutott teleken, nem pedig valamely közönséges helyen, mely minden esetben az Actornak alkalmatlanságára van. Annál inkább van, midőn a malom haszna másé, más helyre az malmot nem is lehetvén elszállítani (nem azért, hogy benn az helységben semmi hely, az hová felállíthatatnék, nem találtatik), hanem, hogy [a szállítás] magának a malomnak romlásával esne. Azonban a NotaBene/¹¹⁵ alatt lévő testamentomtétel¹¹⁶ eránt bizonyítottván az 2. számmal megjegyeztetett tanúvallással, maga is az Incattus fél megismervén ezen törvényszék előtt, hogy nem lehetett már érteni a szavát jól a testáló¹¹⁷ Sólyom Andrásnak, hanem az Incattus fél magyarázta a testamentomtétel írására megjelent bírácoknak, hogy mit akarna rendelni és írásba tétetni az atyjok. S bizonytalan lévén, hogy éppen az akarta-é mondani és íratni, amit az Incattus fél kimagyarázott a bírácoknak, s nem is lévén azon testáláskor sem az Actor fél, sem pedig a többi testvérek jelen. Azonban ugyanazon 2. számmal megjegyeztetett tanúvallással bizonyítottván az is, hogy a felek édesanyjok, Sólyom Andrásné ezen mintegy negyedfél esztendővel lett meghalálózása után kevés idővel módja lett volna az Incattus félnek, hogy a nyomorult testvérjeket, Rebekát és a malmot maga gondviselése és haszonvétele alá vegye, de nem eresztette magához azon leánytestvérét, s a malmot is meghagyta akkor az Actor félnél. S valamint az édesanyjokat is sínylödő¹¹⁸ öregségében az Actor gyámolgatta egyedül, az tisztáltatott rá és viselte gondját mind haláláig, úgy a nevezett nyomorult leánynak is gondját viselte, táplálta, ruházta azon idő óta is, amelyben volt volna az Incattusnak módja magához venni a malommal együtt a leányt is. Szakadatlanul szinte ezen esztendőbéli Martiusnak 22^{ik} napjáig, amidőn a testamentom értelme szerént (nem lévén még akkor a testamentom eránt most említettett fogyatkozások kinyilatkoztatva) a leány és a malom által adatott az Incattus félnek.

Azért a malom nem mozdíthatatván a helyéről, úgy hagyattatik, s ítéltetik az Actor félnek, hogy Rebekát, valamint a múlt esztendőkbén úgy ezután is táplálja, ruházza, házában tartsa haláláig, a malmot jó státusban tartsa és a leánynak halála után osztályra bocsáttasson a felek és több férfi testvéreik között. Ami jövedelem a malomból Martius 22^{kétől} fogva ez ideig került, meghagyattván az Incattus félnek, a leánynak gondviseléséért.

Az Incattus fél apellál¹¹⁹ a tekintetes úriszékre. Megengedettett az apellata extra dominium¹²⁰ és a leány mától fogva lesz az Actor félnél, a malom további haszonvételével együtt.

---

¹¹²Jkv., 60a–61a.

¹¹³Felperes, vádló.

¹¹⁴Alperes, vádlott.

¹¹⁵Jól jegyezd meg! Ti. ne hagyj figyelmen kívül.

¹¹⁶Végrendelettel.

¹¹⁷Végrendelkező.

¹¹⁸Sínylödő.

¹¹⁹Fellebbez.

1812. március 12.¹²¹

Azon kérdés eránt, amely ház és szőlő eránt néhai Szabó Bálint árva hajadon leánya, Szabó Sára és annak édesanyja, Elek Sára (ki most Vig Ferencné) között fenn forgott ítéltetett:

Mínthogy néhai Szabó Bálint testvére, Rábén lakozó G. Szabó István, ki Szabó Sárának tutorja¹²² [utólag áthúzva] pártfogója és a kérdésben lévő háznak megvételét és a kérdésben lévő háznak dolgát legjobban tudja, megkérdezettvén ezúttal a felől, [azt] így adta elő, hogy: gubaszövésért adódott Szabó Bálintnak egy fekete ló, s annak sárga csikáját elvitte G. Szabó István azon 30 Rénes Forintokért, amelyet a kérdésben lévő háznak megvételére tőle Szabó Bálint és Elek Sára kölcsönöztek. S ezzel ellenkező a leány részéről nem bizonyíttatván, igaznak marad, hogy az a ház, (a gubát Elek Sára szövén, amelyért a sárga csikó anyja Bakonszegi lakos Szabó Andrástól jött) kéz keresménye Szabó Bálintnak és Elek Sárának. Azért azon háznak a mostani becsű szerént való ára váltó cédulában 30 Forint, felosztatik egyenlően Szabó Sára és az anyja, Elek Sára között, olyan móddal, hogy az a ház megmaradjon Elek Sárának és férjének Víg Ferencnek, az azután való földekek együtt, de a leánynak az házbéli részéért fizetnek 15 Forintot váltóban. Azontúl azért, hogy a leány otthon lakván mindég Víg Ferenc mellett leányi szolgálatokat tett, abbéli szolgálatjáért és egyéb praetensiójáért váltó cédulában fizessenek Elek Sára és Víg Ferenc Szabó Sárának 35 Forintot, s így öszvességgel fizetnek 50 Forintot, amely légyen a leánynak kiházásítása, úgy hogy a leánynak mostan inventált ruháján és az 50 Forinton fejlül a leány kiházásítására nem tartozik fizetni Víg Ferenc és Elek Sára. A szőlő, mint Szabó Sárának atyai nagyatyjáról maradt, hagyattatik Szabó Sárának egészen.

VII. Testi sértés, gyilkosság vádja

Kis számban fordultak elő többnyire hirtelen felindulásból, vagy ittasan elkövetett testi sértések. Emberölési ügyet nem tartalmaz a jegyzőkönyv, egy esetben merült fel a gyilkosság vádja, ám később kiderült, hogy a halált baleset okozta.

1789. december 3.¹²³

Anno 1789 die 3^a Xbris, Bakai Istvánnak szerencsétlen és vétlenül történt halála eránt S. Szabó Ferenc okoltatván, vagyis inkább vádoltatván – ut sub A. Protocolli Fragmenti – kitetszik ezen történetbe a tekintetes törvényszék eleibe nevezett Szabó Ferenc beküldetett ugyan de – mínthogy [a] kardszagi chirurgus¹²⁴ Szikszai Dániel uramnak visum repertuma¹²⁵ éppen úgy találta, hogy a fejszédülésben történt elesésben a malom foga szakasztotta meg a fejének belső hártáját – ártatlannak

¹²⁰A földesúrhoz való fellebbezés.

¹²¹Jkv., 80a.

¹²²Gyámja.

¹²³Jkv., 20b.

¹²⁴Karcagi sebész.

¹²⁵Látlelet.

ítéltetvén, minden bántódás nélkül, kevés raboskodás után haza bocsátatott. Signatum anno dieque ut supra.¹²⁶

1805. augusztus 21.¹²⁷

Anno 1805. 21^a Augustus. Nemzetes ispány Vágó János spanalis széket tartván a tanács öszeülésével, annak alkalmatosságával

1° Barna Mihály Rábéi lakos és annak feleségének T. Pap János által lett megverettetések dolga elővétellett.

Ad 1um.¹²⁸ A tanú vallásából kiláttatván, hogy Barna Mihály a T. Pap János gerádyája¹²⁹ helyén árkot sem ásott, hanem azt a tanú ásta, és csupán nádat 2 kévét adott Barna Mihály az árok beültetésére és azért hogy a Barna Mihály felesége azt hányta Pap Jánosnak szemére, hogy: „*még másutt laktomban hallottam, milyen rossz ember vagy*”, ütni nem lett volna szabad, hanem azért törvényesen bírák előtt kellett volna Barnánét megkeresni. Mégis merészlette vasvillával elsőben a Barnáné vállát úgy megütni, hogy a vállcsont – a gyógyító Tösér Andrásnak relátiója¹³⁰ szerént – betört, mely miatt fájdalmat szenved, s nem dolgozhatik, sőt, magát Barna Mihályt is vak szemem¹³¹ ütötte a vasvillával. Ezen gyilkosságra célzó szándékáért és kivált az ütésekért büntettetik 24 pálca ütéssel és a vér bocsátásért 12 Rénes Forint fizetéssel. S ezen dolog abból az okból nem terjesztetett felsőbb helyre, mivel a sérelmes felek megegyeztek Pap Jánossal ilyen móddal hogy: a sérelemért semmit nem kívánnak, s nem kívánják, hogy felsőbb helyre adattassék megítélés végett, ugyanazért a gyógyításért is meg fizessen Pap János.

1810. január 5.¹³²

Ármás¹³³ Patai István az ármás társát Kováts Jánost azért hogy későn került fel a helység házához, főbe ütötte, b...om teremtettével káromkodott, maga sem tagadta az ütést, 12 botütéssel lett volna büntetve, de sok esedezésére elhagyatott 1 Rénes Forint váltság mellett.

VIII. „Gyanús társalkodást gyakorlók” és paráznák

A korszakban enyhülés figyelhető meg a paráznaság büntetésének megítélésében. A hűtlenség felmerülése esetén is igyekeztek a bírák a feleket megbékélésre bírni. A megesett leány részére a jegyzőkönyv szerint a törvényszék egyszeri gyerektartást szabott ki.

---

¹²⁶Kelt a fenti évben és napon.

¹²⁷Jkv., 57a–57b

¹²⁸Ad primum = az elsőre.

¹²⁹Kerítés, amit földből, trágyából, gallyakból, vagy élő sövényből (pl. itt nádból) készítettek.

¹³⁰Jelentése.

¹³¹Vak szem = halánték.

¹³²Jkv., 72b.

¹³³A helység fegyverese, vigyázója.

1789. március 29.¹³⁴

Anno 1789. die 29^a Martij, Elek Péter, Gál Erzsébet szabad személlyel való nős [férfi] paráznsággal vádoltatván – mint sub A. Fragmenta Protocolli – a tanúk által be is bizonyítatik. Felsőleges második József császárnak kegyes törvénye szerint,¹³⁵ hitves feleségével megbékélvén, ezen esete minden büntetés nélkül maradt. Signatum anno dieque ut supra.

1804. április 4.¹³⁶

Anno 1804 4^a aprilis. Rábéi lakos Elek Bálint a feleségével Bende Sárával megbékélt ezen tanács előtt. Fogadást tett a felesége, hogy ő többet a Patai István udvarára és házához nem megyen és soha Patai Istvánnal semminemű helyen nem fog tartani, még csak beszélni is, és férjéhez tiszta szeretettel és illendő hűséggel fog viselkedni. Elek Bálint is arra kötelezte magát, hogy a feleségében ezelőtt tapasztalt hibákat nem hányja szemére, s nem is háborgatja azokért, csak a gyanús társalkodástól fogadása szerint ennek utána igazán meg szünjön, s legyen ő hozzá tiszta szeretettel, s ha ő ezen mostan tett ajánlását minden ok nélkül felbontatná, s valami ezután adandó ok nélkül a feleségét háborgatná, azonnal pálcáztasson meg a tanács által. Bende Sára is azt mondotta végezetre, hogy ha ő ad okot vagy szavával, vagy helytelen magaviseletével, ezen szövetségnek felbomlására, hasonlóul, testbéli büntetés alá rendeltessen ő is.

1804. június 8.¹³⁷

Anno 1804. 8a Junij, a NagyRábéi bírák által tartott törvényszéken.

1°. Ványai István és Rátz Rebeka nevű cigány menyecske miatt indult civak[odás]nak dólga elővétellett.

Ad 1um. Minthogy Ványai István tudta, hogy az ő felesége igen bosszankodik azon, ha Rátz Rebekához megyen, mint gyanús személyhez és azt Rátz Rebeka is tudta, s mégsem ellenzette a Ványai Istvánnak hozzája való menését. Sőt, Ványai István Pünköst innepében is azon cigány menyecskének keszkenőjét hogy a derekán hordozta, megvallotta és közelebb hétfőn későn estve is betért azon menyecskéhez, amelyet is megsejtvén a Ványai István felesége, a[z] következett belőle, hogy bosszúságában Ványainé azon házhoz – az hol lakik a cigány menyecske – menvén, megcibált ott egy menyecskét a cigány menyecske gyanánt, azt gondolván, hogy tulajdon[magát] a cigány asszonyt bántja. S az a menyecske is osztán nem hagyván magát, megcibálta Ványai Istvánnét. Azért, mint a civak[odás]nak okai és gyanús társalkodást gyakorlók büntettetnek: Ványai István 12 kemény pálca, Rátz Rebeka pedig 6 korbács ütésével, s megtiltatik hasonló testbéli, sőt keményebb büntetés alatt, nemcsak az egymáshoz való menetel, sőt az együtt való beszélés is. Ványai Istvánnénak azonban kötelességebe tétetik, hogyha a férjét más gyanús helyen lenni megsejtendi is, oda veszekedni ne menjen, hanem

¹³⁴Jkv., 20b.

¹³⁵II. József 1786-ban kiadott házassági pátense a házassági jog egészére állami szabályozást írt elő. Az ilyen típusú pereket kivette az egyház hatásköréből.

¹³⁶Jkv., 134a.

¹³⁷Jkv., 52b–53a.

hírt adni jöjjön az előljárókhöz. Most is lett volna büntetése, ha az a menyecske, akit megcibált a cigány menyecske gyanánt, hasonlóul meg nem cibálta volna Ványai Istvánnét.

*1805. január 28.*¹³⁸

Anno 1805. 28^a Januarius, Pap Péter nevű Rábéi lakos, akire az Rábéi lakos Elek János Mária nevű hajadon leánya tavaly, az 1803ik esztendőben vallotta a teherbe lett esését, most megegyezett Rábéi bírák uraimék előtt az Elek Mária édesatyjával, Elek Jánossal a gyermektartás eránt tizennégy, numero 14 Rénes Forintokban, amelyeket ki is fizetett Pap Péter bírák uraimék előtt, s fel vette azt Elek János a leánya részére. Mely megegyezés és fizetés által, minden névvel nevezendő praetensiói Elek Máriának Pap Péter eránt megszűntek. S ezen alkalmatossággal tett declaratio¹³⁹ szerént többé semmi szín alatt az írt dologra nézve nem háborgathatja, s nem is fogja háborgatni Pap Pétert.

*1820. március 16.*¹⁴⁰

Fejér Lászlóné és a lakója, Fejér Zsuzsi minek utána szabadságos katona Pap András hol hálása felől megkérdezettvén, azt vallotta, hogy ő tegnap csakhamar alkonyodáskor Fejér Lászlóné házához ment, ott is hált, erősen tagadták a Pap András ott létét és hálását. Azonban későbbben és sok újra meg újra kérdeztetések után, csak ugyan megvallották hogy náluk hált, mely erős tagadás rossz végre voltát az ott létének mutatja, mind azért, hogy hazudoztak a tanács előtt egyik-egyik 12 korbács ütessel büntettetett.

*1821. december 29.*¹⁴¹

Székely János azért, hogy a feleségét midőn látta, hogy ellenzi a Farnosi János leányával való nyájaskodást, még annál-annál többször és nagyobb hízelkedéssel viseltetett a Farnosi János leányához, mely által arra ingereltetett Székely Jánosné, hogy a leányt bátorkodott k...vázni. Erre nézve büntettetik Székely János 12 bottal, felesége pedig Székely Jánosnak, hogy a Farnosi János leányát k...vázta, noha azt nem bizonyíthatja, 12 korbáccsal büntettetik, köteles lévén megkövetni Farnosi Jánost, onnan pedig elmenni más házhoz tartoznak.

---

¹³⁸Jkv., 135a.

¹³⁹Rendelkezés.

¹⁴⁰Jkv., 113b.

¹⁴¹Jkv., 119b–120a.